

Socialdepartementet

29 september 2023

FACKFÖRBUNDET STS YTTRANDE ÖVER UTÖKADE BEFOGENHETER PÅ SÄRSKILDA UNGDOMSHEM OCH LVM-HEM (DS 2023:20)

Dnr: S2023/02179

Fackförbundet ST företräder närmare 1250 medlemmar på Statens institutionsstyrelse (SiS). Majoriteten av våra medlemmar arbetar klientnära och det är angeläget att deras erfarenheter från verksamhetsområdet beaktas i det fortsatta beredningsarbetet.

Sammanfattning

Fackförbundet ST välkomnar förslagen i remissen *Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem (Ds 2023:20)*. Begränsade möjligheter för barn, unga och klienter att använda elektroniska kommunikationstjänster ökar SiS möjligheter att ge dem en trygg och säker vård och behandling, men också en säker arbetsmiljö för medarbetarna.

Det är angeläget att SiS får de verktyg som behövs för att ungdomshemmen och LVM-hemmen ska kunna förhindra avvikningar och fritagningar, men också för att hindra de intagna att beställa droger, sälja sexuella tjänster eller på annat sätt fortsätta de destruktiva handlingar som är skälet till att de omhändertagits/dömts och placerats hos SiS. Det finns också ett stort behov av att minska risken för att medarbetare och deras anhöriga utsätts för hot, på arbetet men också utanför arbetet.

SiS uppdrag utförs i skärningspunkten mellan krav på säkerhet och krav på att säkerställa barns rättigheter, och myndigheten förväntas hantera de intressekonflikter som uppstår. Det är därför välkommet att förslagen ger SiS bättre lagstöd att skydda de som omhändertagits med stöd av LVU och LVM, liksom de unga som dömts till slutna ungdomsvård.

Även om förslaget innebär nya befogenheter liksom skärpningar av existerande befogenheter finns det utmaningar att ta hänsyn till i den fortsatta beredningen. Platsbrist, personalbrist och det pågående förändringsarbetet är några av de faktorer som gör att det även i fortsättningen kommer att vara svårt för SiS som myndighet, framförallt för medarbetare i klientnära arbete, att hantera olika situationer. Under förutsättning att SiS inte ges bättre förutsättningar att utföra sin verksamhet kan därför mer långtgående förslag än de utredaren föreslagit bli nödvändiga.

- Utredaren konstaterar att barn och unga som får använda sin egen mobil/surfplatta kan låna ut den – frivilligt, mot betalning eller genom hot – till någon på avdelningen som inte får ha egen utrustning. Eftersom ungdomar/klienter på institutioner med normal säkerhet ska få använda egen utrustning kommer problemet – som alltså inte bara finns inom den slutna ungdomsvården – att kvarstå. För att syftet med vården inte ska gå förlorat anser vi att det därför behöver övervägas om **huvudregeln istället borde vara att egen utrustning ska vara förbjuden på samtliga ungdomshem/LVM-hem**, och att SiS i interna riktlinjer alternativt föreskrifter kan bestämma undantag från huvudregeln.
- Om huvudregeln är att egen utrustning är förbjuden oavsett säkerhetsklassificering blir det lättare för SiS att hantera situationer där det råder platsbrist och myndigheten tvingas placera ungdomar/klienter på en institution med lägre säkerhet än vad som vore önskvärt.
- En sådan huvudregel skulle också förenkla för medarbetarna att avlyssna eller på annat sätt kontrollera kommunikation, en befogenhet som enligt förslaget ska gälla alla institutioner oavsett säkerhetsklassificering. Vi förutsätter att de ungdomar/klienter som har rätt att behålla sin egen mobil/surfplatta också har rätt att använda den i sitt boenderum, oavsett tid på dygnet. **Utredarens förslag att personal ska sitta med när ungdomen/klienten exempelvis skriver mejl är därför fullständigt orealistiskt. Likaså att de 2–3 medarbetare som finns i tjänst dagtid på en avdelning ska kunna ha kontroll över vilka samtal ungdomar/klienter ringer.** Ännu svårare blir det nattetid.
- Ovanstående gäller även om ungdomar/klienter får använda utrustning som tillhandahålls av SiS. **Vi vill därför understryka att det är avgörande hur SiS formulerar interna riktlinjer alternativt föreskrifter.** Utredaren skriver att bestämmelsen om rätten att stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation och att följa vad som händer i omvärlden är teknikneutral och konstaterar att kommunikationen kan ske till exempel med SiS-telefoner utan internetkoppling, och att det går att följa vad som händer i omvärlden genom tidningar, tv och radio. Det är vår förhoppning att SiS tar fasta på detta.
- Slutligen är vi bekymrade över utredarens bedömning att det inte behövs några övergångsbestämmelser. Det innebär såvitt vi förstår att SiS måste hantera de ungdomshem och LVM-hem som ännu inte blivit klassificerade som om de hade normal säkerhet. SiS plan är att klassificera tre institutioner under ett år. 15 institutioner ska vara klassificerade vid utgången av 2026. SiS har i dagsläget 31 institutioner. Det kommer med andra ord att ta flera år innan samtliga institutioner har fått en säkerhetsklass. **Lagstiftaren måste ta ställning till någon form av övergångsbestämmelser.**

Nedan redogör vi mer ingående för våra synpunkter på förslagen.

10.10.3 Generella begränsningar för de som vårdas enligt LVU och LVM

Utredaren föreslår att den unges/den intagnes privata tekniska utrustning ska omhändertas om vården sker på ett hem med förhöjd säkerhetsklassificering.

ST:s synpunkter: Av förslaget framgår att unga/intagna ”inte (får) placeras så att han eller hon underkastas mer ingripande övervakning och kontroll än vad som är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas”. Vi är positiva till förslaget, och håller med om den bakomliggande avvägning som utredaren har gjort, men vi vill samtidigt uppmärksamma att det finns försvårande faktorer att ta hänsyn till i praktiken.

Svårigheter kan exempelvis uppstå vid platsbrist på hem med förhöjd säkerhet, då SiS tvingas placeras en omhändertagen som egentligen borde vara på en institution med höjd säkerhet på en med normal säkerhet. I sådana fall kan alltså inte den intagnes privata utrustning omhändertas, vilket skulle kunna få allvarliga följder.

10.10.4 Rätten att stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation och att följa vad som händer i omvärlden

Utredaren föreslår att den nuvarande formuleringen i LVU, LVM och LSU, ”att använda elektroniska kommunikationstjänster” ersätts med ”att stå i förbindelse med en annan person genom elektronisk kommunikation”. Utredaren föreslår också att SiS ska kunna fatta beslut om att vägra eller begränsa elektronisk kommunikation för intagna som vårdas med stöd av LVU och LVM, inte bara med hänsyn till vården eller ordningen, utan också till säkerheten.

ST:s synpunkter: Vi är positiva till förslagen som tar sikte på att främja syftet med vården och därför hindra intagna att ha kontakter som försvårar vården, samtidigt som de ändå har rätt att ha kontakter med anhöriga och följa vad som händer i omvärlden. Det är också positivt att begreppet säkerhet förs in när det gäller beslut om restriktioner inom LVU och LVM, eftersom det även där finns intagna som är gängkriminella eller har gängkriminella kontakter – även flickor/kvinnor.

Vi vill dock understryka att det, för att lagändringarna ska få den avsedda effekten, är avgörande hur SiS väljer att utforma sina interna riktlinjer. Utredaren skriver att det är SiS ansvar att bestämma på vilket sätt kommunikationen ska tillgodoses och konstaterar att det kan ske till exempel med SiS-telefoner utan internetkoppling men även via surfplatta eller dator. Om syftet med lagändringarna ska uppnås menar vi att SiS måste välja en lösning som innebär telefon utan internet och dessutom införa ett system med en central växel som omöjliggör vidarekoppling av telefonsamtal.

När det gäller möjligheten att på lämpligt sätt följa vad som händer i omvärlden skriver utredaren att den föreslagna bestämmelsen är teknikneutral vilket innebär att rättigheten kan tillgodoses genom att tillhandahålla tidningar, radio och tv men också genom internet. Även här är det avgörande att SiS väljer en lösning som inte kullkastar syftet med lagändringarna.

10.10.5 Användningen av elektroniska kommunikationstjänster i särskilda ungdomshem och LVM-hem där en förhöjd säkerhetsklassificering inte gäller

Utredaren föreslår inte att det ska införas ett generellt förbud mot att inneha egen utrustning på hem med normal säkerhet. Här ska det fortsatt fattas individuella beslut, och i sådana fall får utrustningen omhändertas så länge beslutet gäller.

ST:s synpunkter: Vi sympatiserar med utredarens resonemang utifrån principen att det inte ska vara mer begränsningar än nödvändigt, men vill ändå påpeka att förslaget kan innebära gränsdragningsproblem. Ett exempel är en ungdom som placerats utifrån ätstörningsproblematik eller annat självskadebeteende, och där det inte finns risk för vare sig våld eller avvikning och inga kriminella kontakter. Där ungdomen, om hen har tillgång till internet, kan fortsätta besöka och interagera med communities som uppmuntrar ett skadligt och potentiellt livshotande beteende, vilket skulle motverka syftet med vården.

Vi vet att barn och unga som får använda sin egen mobil/surfplatta kan låna ut den – frivilligt, mot betalning eller genom hot – till någon på avdelningen som inte får ha egen utrustning. Detta problem kvarstår med förslaget.

10.10.6 Avlyssna eller på annat sätt kontrollera kommunikation

Utredaren föreslår att SiS ska kunna avlyssna eller på annat sätt kontrollera elektronisk kommunikation, och att det ska gälla på samtliga hem, oavsett säkerhetsklassificering.

ST:s synpunkter: Vi välkomnar förslaget, särskilt att det ska gälla även på hem med normal säkerhet. Men hur det ska kunna fungera på dessa hem, där de intagna får ha sin egen mobil/surfplatta, framgår inte. Det finns inte någon praktisk möjlighet för personalen att ha ständig uppsikt över hur de intagna använder sin egen mobiltelefon eller surfplatta. På avdelningar med 7–8 intagna finns det inte tillräckligt många personal i tjänst för att det ska fungera. Det innebär alltså att intagna kan ha olämpliga/skadliga kontakter utan att personalen uppmärksammar detta.

Utredaren skriver att kontrollen – avlyssningen – *bör* vara öppen. Vi skulle föredra att det i lagtexten står att den *ska* vara öppen. Att bara kunna höra vad den ena parten säger öppnar för att vad som helst kan sägas av den andra parten.

Utredarens förslag att personal sitter med och läser på skärmen när den intagne exempelvis skriver mejl är även det orealistiskt och praktiskt ogenomförbart. Det framgår inte om förslaget innebär att personalen har rätt att regelbundet (flera gånger per dag) gå igenom den intagnes privata mobil/surfplatta – eller för den delen utrustning som tillhandahålls av SiS – för att kontrollera vad som skrivits i mejl eller andra kommunikationskanaler. Förmodligen skulle något sådant vara alltför integritetskränkande, men samtidigt vore det enda sättet för personalen att veta om den intagne har kontakter som kan vara till men för vården eller säkerheten.

10.10.7 Tidsbegränsade beslut och omprövning av beslut

Utredaren föreslår att beslut om inskränkningar av elektronisk kommunikation kan vara obegränsade i tid, men ska omprövas fortlöpande och alltid inom 30 dagar från senaste prövning.

ST:s synpunkter: Vi välkomnar förslaget som kommer att underlätta beslutsfattandet, inte minst eftersom den nuvarande administrationen av besluten är omfattande.

10.10.8 Kontroll av personer som den unge, den dömda eller den intagna vill kommunicera med

Utredaren föreslår att det ska vara möjligt att i förväg undersöka om den som kontakten ska äga rum med är dömd eller misstänkt för brott.

ST:s synpunkter: Förslaget, som ska gälla LVU, LSU och LVM, välkomnas. Vi ser däremot stora praktiska svårigheter kopplat till användningen av möjligheten på hem med normal säkerhet, där de intagna får ha sin egen mobil/surfplatta och därför kan kommunicera fritt dygnet runt.

10.11.1 Individuella beslut om inskränkningar i rätten att ta emot besök

Utredaren föreslår att det i lagtexterna tydliggörs att besök får kontrolleras genom att personal övervakar besöket eller att besöket får kontrolleras på annat sätt.

ST:s synpunkter: Vi ser positivt på detta, men det kommer att kräva ändringar i de besöksrum som finns idag. Det är angeläget att SiS börjar planera för dessa ändringar skyndsamt.

12 Ikraftträdande

Utredaren föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2024 och gör bedömningen att det inte behövs några särskilda övergångsbestämmelser.

ST:s synpunkter: SiS arbetar sedan förra året med att säkerhetsklassificera de särskilda ungdomshemmen och LVM-hemmen. Det finns en femårsplan för 2022–2026 (Dnr 1.4.2-2649-2022) som omfattar 15 av SiS totalt 32 hem. Under 2022 säkerhetsklassificerades tre ungdomshem, i år ska ytterligare två ungdomshem och ett LVM-hem klassificeras. 2024 är planen att ett LVM-hem och två ungdomshem ska klassificeras. Då kommer SiS att ha fyra ungdomshem med höjd säkerhet (nivå 1 och 2) och tre med normal säkerhet (nivå 3) samt ett LVM-hem med höjd säkerhet (nivå 2) och ett med normal säkerhet.

Under 2025 och 2026 kommer ytterligare sex ungdomshem att klassificeras, tre av dessa får höjd säkerhet (nivå 1 och 2).

Femårsplanen revideras genom beslut varje år. Varje plan ska omfatta 15 hem, vilket innebär att det läggs till tre institutioner vid varje revidering förutsatt att tre klassificeringar blivit klara under året.

Hur är det tänkt att SiS ska hantera befogenheterna på de ungdomshem och LVM-hem som ännu inte har säkerhetsklassificerats? Ska de anses ha normal säkerhet oavsett vilka som placeras där?

Vi menar att det är nödvändigt med någon form av övergångsbestämmelser som gör det möjligt för SiS att – utifrån en institutions uppdrag och målgrupp – besluta vilka befogenheter som är nödvändiga för att kunna trygga vården, ordningen och säkerheten liksom arbetsmiljön, samt uppnå syftet med vården.

Thord Jansson

Ordförande, Fackförbundet ST inom Statens institutionsstyrelse

Britta Lejon

Förbundsordförande, Fackförbundet ST